

**АДМІНІСТРАТИВНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЯК ОНТОЛОГІЧНА ЗДАТНІСТЬ ОСОБИ
БУТИ СУБ'ЄКТОМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА**

Розглядається адміністративна правосуб'єктність як невід'ємна характеристика суб'єкта адміністративного права. Акцентується увага на тому, що основою адміністративної правосуб'єктності є вольова здатність суб'єкта, яка детермінує його правосуб'єктність, що проявляється у формах правоздатності, дієздатності, деліктоздатності.

Ключові слова: суб'єкт адміністративного права, воля, здатність, адміністративна правосуб'єктність.

Постановка проблеми Визначаючи суб'єкт адміністративного права, необхідно завжди враховувати саму природу галузі адміністративного права. Право як особливий регулятор суспільних відносин має досить складну природу. З одного боку, воно є утворенням суспільної свідомості, а з іншого – існує автономно, оскільки виступає для суб'єкта як загальнообов'язковий припис незалежно від його волі та бажання. Тобто кожен суб'єкт через поширення на нього дії адміністративно-правових норм стає володарем визначеного комплексу прав і обов'язків.

Особа не може самостійно наділити себе правами й обов'язками, ставши суб'єктом адміністративного права, таким вона може бути визнана тільки відповідними нормами права. Як правильно зазначає професор В.К. Колпаков, що, крім інших особливостей, «претендент» набуває статусу суб'єкта адміністративного права тільки в тому випадку, якщо держава, використовуючи адміністративно-правові норми, робить його носієм (власником) прав і обов'язків, які реалізуються останнім у сфері публічного управління [1, с. 80].

Це підтверджує, що галузь права, з огляду на її зміст, дуже впливає на коло суб'єктів адміністративного права. Звідси впливає, що «претендент» на статус суб'єкта адміністративного права за своїми особливостями потенційно здатний бути носієм суб'єктивних прав і обов'язків у сфері публічного управління, адміністративних послуг, відповідальності публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність, у сфері притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності, відповідальності суб'єктів суспільства (індивідуальних і колективних) за порушення встановленого публічною адміністрацією порядку і правил.

Показником такої потенційної здатності є адміністративна правосуб'єктність.

Категорія «правосуб'єктність» має загальноправове значення та використовується практично в усіх галузях права. Це пояснюється тим,

що зазначене поняття має широке змістовне навантаження. Воно окреслює коло осіб, які можуть визнаватися суб'єктами права; гарантує набуття та захист принаймні мінімально необхідних для визнання відповідного правового статусу комплексу прав; зумовлює «правову долю» суб'єкта тощо. Крім того, категорія «правосуб'єктність», незважаючи на своє цивільно-правове походження, має універсальний характер. Її врахування при вивченні проблематики різних галузей права практично завжди дозволяє отримати корисні теоретичні та практичні висновки. У зв'язку із такою універсальністю поняття «правосуб'єктність» часто було об'єктом наукових пошуків. Однак, як правило, основні дослідження проводились у цивільно-правовій або загальнотеоретичній площині. Тому історично склалося, що адміністративно-правовою наукою підхід до поняття «правосуб'єктність» розроблений менше і має бути вдосконалений. Особливої актуальності подальшому розробленню поняття «адміністративна правосуб'єктність» надає сучасна трансформація адміністративного права та його методів, що відбувається у контексті адміністративно-правової реформи, що зумовило активне обговорення проблем адміністративної правосуб'єктності в юридичній літературі.

Метою статті є розкриття адміністративної правосуб'єктності як онтологічної здатності особи бути суб'єктом адміністративного права.

Ступінь наукової розробки проблеми. Вагомий внесок у дослідження даної проблематики внесли адміністративісти, зокрема: В. Авер'янов, В. Колпаков, М. Вітрук, С. Архіпов, К. Лебедев, А. Міцкевич, Ц. Ямпольська, О. Іоффе та інші науковці.

Виклад основного матеріалу. Сутність правосуб'єктності полягає у тому, що вона визначає ті юридично значущі характеристики, які перетворюють реальну (персонально індивідуалізовану) особу в носія того чи іншого статусу.

Визначаючи правосуб'єктність, ми оцінюємо здатність особи або організації бути суб'єктом права [2, с. 25].

М.В. Вітрук виділяв два аспекти сутності правосуб'єктності: перший – як здатності мати права та обов'язки, а другий – з позицій стадій динаміки (реалізації) прав та обов'язків і їх носіїв [3, с. 213-214].

С.І. Архіпов також застосовує динамічний підхід до розкриття змісту правосуб'єктності, оскільки саме вона пов'язує особу із правовою системою та забезпечує доступ до усіх можливостей, які надаються нею [4, с. 130-132]. Однак він зазначає, що правоздатність і дієздатність є двома найважливішими етапами розвитку правосуб'єктного зв'язку [4, с. 130-132].

Правосуб'єктність у сфері приватного та публічного права не однакова. У сфері публічного права - це питання субординації та підпорядкування, питання компетенції публічних інституцій і посадових осіб, з одного боку, - а з іншого - пасивної, як правило, правосуб'єктності підпорядкованих і підвладних осіб, їх обов'язків і відповідальності, які випливають з владних актів державних органів і посадових осіб [5, с. 67].

Наділення осіб правосуб'єктністю являє собою перший крок у процесі впровадження юридичних норм у соціальне життя, де реалізація норм права визначає коло осіб, які можуть бути носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Іншими словами, для володіння правами та обов'язками особі необхідно бути певною мірою юридично здатною брати участь у правовідносинах. Безумовність юридичного змісту правосуб'єктності у цьому контексті проявляється через категорію здатності, можливості бути носієм прав і обов'язків, набувати їх, користуватися ними і виконувати їх. Здатність, як невід'ємна частина правосуб'єктності, наділяє характерними рисами соціальні властивості суб'єктів права, наприклад, їх волездатність і ступінь гарантованих (закріплених) законом можливостей (обов'язків). Однак існує думка, відповідно до якої, можливість і здатність – це ті категорії, які не можна ототожнювати. До аргументів цієї позиції належить те, що філософська категорія можливості – більш широке поняття. Усяке явище у своєму розвитку, сукупність явищ приховують у собі якісь можливості. Здатність – це категорія, що відображає, насамперед, певні якісні характеристики особи.

Що ж стосується здатності в соціально-правовому аспекті, то в соціальному значенні під здатністю розуміється ступінь інтелектуальних, вольових і фізичних можливостей осіб у виборі

способу поведінки. У правовому аспекті здатність розглядається як широке коло гарантованих для особи можливостей (обов'язків) соціального характеру [6, с. 77-79].

Саме вольова здатність особи, як уявляється, має бути покладена в основу правосуб'єктності взагалі та адміністративної правосуб'єктності зокрема. Оскільки для визнання особи суб'єктом права необхідно відокремлення його правової волі від волі інших осіб, правових зв'язків, відносин, правових дій, вчинків і т.д. [7, с. 224].

Необхідно звернути увагу на те, що у психології і філософії воля суб'єкта розглядається у динаміці з виокремленням таких етапів: 1) постановка та усвідомлення мети; 2) прийняття рішення діяти; 3) вибір найдоцільніших способів здійснення дій; 4) виконання рішення. [8, с. 73]. У процесі формування волі суб'єкта, спрямованої на волевиявлення, проходить три стадії: виникнення потреби й усвідомлення способів її задоволення, вибір способу задоволення потреби та прийняття рішення [9, с. 3].

Воля – це внутрішній стан суб'єкта. Щоб воля, яка виражає визначений інтерес, набула обов'язковості, вона має об'єктивуватися на зовні. Способом вираження волі є волевиявлення. Об'єктивована воля перестає бути елементом внутрішнього стану суб'єкта. Будь-яке волевиявлення цілеспрямоване [10, с. 9, 31].

Обсяг волі різний у кожного суб'єкта, він залежить від сфери правового регулювання, в адміністративному праві обсяг волі суб'єкта обмежений законодавством для фізичних осіб або компетенцією для державних органів [11, с. 9].

Колективні суб'єкти адміністративного права характеризуються особливою волею, їх соціальна воля відрізняється від волі окремих осіб, які входять до їх складу, а тому вони можуть бути самостійними носіями прав, які належать їм, як цілому [12, с. 34].

Отже, свобода волі – це здатність сприймати рішення зі знанням справи, це здатність цілеспрямовано впливати на об'єктивний світ, бути свідомим творцем своєї поведінки [3, с. 56].

Свобода волі різна у кожного суб'єкта, перебуваючи у різних станах зрілості воля суб'єкта детермінує його правосуб'єктність. Так, у малолітньої дитини й особи, яка досягла 18-річного віку, вона різна. У юридичних осіб вона може змінюватись при набутті спеціальних прав – дозволів на здійснення певних видів господарської діяльності.

Розрізняють три види правосуб'єктності: загальну (абстрактна здатність бути суб'єктом права взагалі); галузеву (здатність бути суб'єктом

права відповідної галузі права) та спеціальну (здатність бути суб'єктом права відповідної групи суспільних відносин у межах конкретної галузі права) [13, с.125-128].

На цінність і сутність саме галузевої правосуб'єктності вказує К.К. Лебедев, який запевняє, що її носії є: 1) суб'єктами права взагалі; 2) суб'єктами даної галузі права; 3) як такі, що володіють визнаною державою здатністю до певного виду діяльності [14, с. 21]. Досліджуючи адміністративну правосуб'єктність як галузеву категорію, зазначимо, що онтологічно - це є здатність особи бути суб'єктом адміністративного права. Тобто специфіка категорії правосуб'єктності як певної юридичної форми полягає в тому, що вона юридично фіксує межі правової здатності особи. З огляду на це правосуб'єктність в одному з її аспектів можна розуміти як взаємозв'язок особи і суспільства стосовно майбутніх відносин особи з усіма третіми особами – суб'єктами адміністративного права.

Загальна та спеціальна правосуб'єктність мають свою структуру. В.К. Колпаков зазначає, що складовими адміністративної правосуб'єктності є: потенційна здатність мати права й обов'язки у сфері державного управління (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права й обов'язки у сфері державного управління (адміністративна дієздатність), а наявність суб'єктивних прав і обов'язків у сфері державного управління формує адміністративно-правовий статус суб'єкта [14, с. 97]. А.І. Берлач зазначає, що в органах державної влади адміністративна правосуб'єктність проявляється і в компетенції, яка закріплена нормативними документами, тобто в сукупності їх юридичновладних повноважень (прав і обов'язків), що надаються їм для виконання завдань і функцій [15, с. 132].

Переважна більшість джерел указує на виділення таких елементів правосуб'єктності, як правоздатність і дієздатність.

Традиційно під правоздатністю розуміють здатність особи мати права та обов'язки [16, с. 146; 17, с. 397; 3, с. 90]. Однак зустрічаються й інші підходи. Так, А.В. Міцкевич під правоздатністю розуміє загальні права й обов'язки [18, с. 30]. Б.В. Пхаладзе вважав, що правоздатність – сумарне вираження прав особи [19, с. 41]. Іноді у літературі зазначається, що правоздатність – це загальна передумова виникнення правовідносин або набуття прав і обов'язків [20, с. 41; 21, с. 9]. Ц.А. Ямпольська розглядала правоздатність як одну із стадій розвитку суб'єктивного права, тобто як потенційний стан суб'єктивного права

[22, с. 153]. О.С. Іоффе розглядав правоздатність як певну властивість суб'єкта права, яка встановлює його зв'язок з державою та може існувати поза межами правовідносин [23, с. 123].

Правоздатність виступає не як особливе право, а лише як умова для правоволодіння, як правова можливість (це свого роду сьогодення, перенесене в майбутнє). Матузов М.І. стверджує, що фактично реалізація права є процесом здійснення закріплених ним можливостей через волюву діяльність людей [24, с. 18].

Цінність правоздатності для правової системи полягає у тому, що вона відокремлює суб'єктів права від об'єктів права. Саме тому здатність стати і бути суб'єктом права називається правоздатністю.

Традиційно галузеву приналежність правоздатності підкреслюють за допомогою вказівки на галузеву приналежність прав та обов'язків, їх сфери реалізації. Наприклад, учені-адміністративісти вважають, що адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта мати права й обов'язки, передбачені нормами адміністративного права. Адміністративна правоздатність виникає з моменту появи суб'єкта [25, с. 187].

Особливості адміністративної правоздатності полягають у тому, що вона, по-перше, регулюється нормами адміністративного права; по-друге, її змістом є регулювання відносин індивідуальних і колективних суб'єктів адміністративного права із суб'єктами публічної адміністрації [24, с. 72].

Адміністративна дієздатність – це здатність суб'єкта самостійно, вольовими усвідомлюваними діями (безпосередньо або через представника) реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки у сфері адміністративно-правового регулювання [25, с. 187].

Дієздатність складається із таких елементів, як: здатність особи самостійно здійснювати, реалізовувати належні їй права; реалізовувати належну їй компетенцію та приймати правові акти управління; застосовувати заходи адміністративного примусу; визнавати, гарантувати та захищати права і свободи громадян; нести юридичну відповідальність за шкоду, заподіяну громадянам, юридичній особі чи державному органу; нести у випадку вчинення адміністративного чи дисциплінарного правопорушення адміністративну чи дисциплінарну відповідальність (адміністративна деліктоздатність) [26, с. 67].

У різних суб'єктів адміністративного права адміністративна дієздатність виникає по-різному.

Адміністративне законодавство закріплює виникнення адміністративної дієздатності зале-

жно від різних критеріїв: 1) віку; 2) посади; 3) правового режиму реалізації прав та виконання обов'язків; 4) результатів проведення реєстраційних чи інших адміністративних процедур. Правові підстави набуття адміністративної дієздатності встановлюються в нормативно-правових актах [26, с. 67].

Зазначимо, що до складу поняття «правосуб'єктність» відноситься і деліктоздатність [6, с. 147; 20, с. 124 та ін.]. У науці не існує єдиної думки щодо місця деліктоздатності у структурі правосуб'єктності. Одні автори вважають, що деліктоздатність є складовою частиною дієздатності [21, с. 37; 20, с. 124], інші ж відводять деліктоздатності самостійне місце у структурі правосуб'єктності [25, с. 187; 27, с. 52].

Розглянувши так звані складові елементи адміністративної правосуб'єктності, нам вбачається, що адміністративна правоздатність і адміністративна дієздатність є зовнішніми формами прояву адміністративної правосуб'єктності, яка пов'язана з послідовністю дозрівання волі суб'єкта. Отже, різниця між ними виявляється у тому, що правоздатність - це здатність бути суб'єктом права і без своєї волі, тоді як дієздатність - це здатність бути суб'єктом права актом своєї волі, а деліктоздатність - це здатність нести відповідальність за результатами прояву своєї волі.

Тобто адміністративна правоздатність як форма адміністративної правосуб'єктності є проявом ще не оформленої волі суб'єкта. І, як правильно зазначає Архипов С.І., у юридичному сенсі суб'єкт права на цій стадії розвитку правосуб'єктності є правовою реальністю, але не дійсністю - суб'єктом спроможним приймати самостійні правові рішення та здійснювати їх своїми діями [4, с. 130-132]. Набуття особою дієздатності означає готовність (здатність) особи самостійно здійснювати функції суб'єкта права [4, с. 130-132].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити такі **висновки**: адміністративна правосуб'єктність - це онтологічна властивість суб'єкта адміністративного права, яку він отримує завдяки галузевому правовому регулюванню.

Адміністративна правосуб'єктність визначає загальні межі правової здатності суб'єкта адміністративного права.

Основою адміністративної правосуб'єктності є вольова здатність суб'єкта. Воля суб'єкта проявляється у здатності приймати рішення зі знанням справи, це здатність цілеспрямовано впливати на об'єктивний світ.

Свобода волі різна у кожного суб'єкта, перебуваючи у різних станах зрілості воля суб'єкта

детермінує його правосуб'єктність, яка проявляється у формах правоздатності, дієздатності, деліктоздатності.

Саме такий варіант розгляду сприятиме більш чіткому з'ясуванню сутності суб'єктів адміністративного права та забезпечить умови для системного уявлення про їх адміністративно-правовий статус.

Список літератури

1. Колпаков В.К. Адміністративне право України : [підручник] / В.К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
2. Петров Г. И. Административная правосубъектность граждан СССР / Г. И. Петров // Правоведение. -1975. - № 1. - С. 24 - 31
3. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности / Н.В. Витрук. – М. : НОР-МА, 2008. – 448 с.
4. Архипов С.И. Суб'єкт права: теоретическое исследование / С.И. Архипов. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. – 496 с.
5. Административное право Украины : Учебник / [под общей ред. С.В. Кивалова].— Х.: Одиссей, 2004.— 880 с.
6. Алексеев С.С. Общая теория социалистического права. (Курс лекций). Учебное пособие. Вып.2.- Свердловск, 1964. - 226 с.
7. Архипов С.И. Суб'єкт права [электронный ресурс]: Теоретическое исследование: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. – Екатеринбург: РГБ, 2006. – (Из фондов Российской Государственной Библиотеки)
8. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. - 7-е изд., перераб. и доп. - М. : Республика, 2001. - 719 с.
9. Толстой В.С. Понятие и значение односторонних сделок в гражданском праве: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.13 / В. С. Толстой. – М., 1966. – 23 с.
10. Рачинский В. В. Публичная власть как общеправовая категория: теоретико-прикладной аспект : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В.В. Рачинский. – М.: РГБ, 2003. – 198 с.
11. Демин А.А. Суб'єкты административного права Российской Федерации : [Учебное пособие] / А.А. Демин.- М. : Книгодел, 2010. – 272с.
12. Хвостов В.М. Общая теория права. Элементарный очерк : [3-е изд., испр. и доп.] / В.М. Хвостов. - М. : Склад изд. в кн. магазинах Н.П. Карбасникова, 1906. - 136 с.
13. Общая теория права и государства : [учебник; 3-е изд., перераб. и доп.] / Под ред. В.В. Лазарева. — М. : Юрист, 2001. — 520 с.

14. Лебедев К.К. Понятие о содержании хозяйственной правосубъектности / К.К. Лебедев // Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск, 1985. – 19-33 с.
15. Берлач А.І. Фінансове право України : [навч. посіб. для вищ. навч. закл.] / А.І. Берлач. – К. : Університет «України», 2008. – 328 с.
16. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2х. т. / С.С. Алексеев. – М. : Юрид.лит., 1982. – Т. 2. – 361с.
17. Венгеров А.Б. Теория государства и права : [учебник для юридических вузов] / А.Б. Венгеров. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
18. Мицкевич А.В. Субъекты советского права / А.В. Мицкевич. – М. : Гос. Изд-во юрид. литературы, 1952. – 212 с.
19. Пхаладзе Б.В. Юридические формы правового положения личности в советском обществе / Б.В. Пхаладзе. – Тбилиси : Мецниереба, 1969. – 86 с.
20. Веберс Я.Р. Правосубъектность граждан в советском гражданском и семейном праве / Я.Р. Веберс. – Рига : Знание, 1976. – 231 с.
21. Козлова Н. В. Правосубъектность юридического лица. – М., 2005. 476 с.
22. Толстой Ю.К. К теории правоотношения / Ю.К. Толстой. – М. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1959. – 88 с.
23. Ямпольская Ц.А. Общественные организации в СССР / Ц.А. Ямпольская. – М. : Наука, 1972. – 216 с.
24. Иоффе О.С. Избранные труды по гражданскому праву : Из истории цивилистической мысли. Гражданское правоотношение. Критика теории «хозяйственного права» / О.С. Иоффе. – М. : Статут, 2000. – 777 с.
25. Адміністративне право України. Академічний курс / [редкол.: В.Б. Авер'янов (голова) ті ін.]. – К. : Юридична думка, 2007. – Т. 1 : Загальна частина. – 592 с.
26. Адміністративне право України : [Підручник] / [За заг.ред. д.ю.н., проф. Коломоєць Т.О]. – К.: Істина, 2008. – 216 с.
27. Костів М. В. Адміністративна правосуб'єктність юридичних осіб та особливості її реалізації в адміністративно-деліктних відносинах: Дис. ... канд. юрид. наук. - К, 2005. - 202 с.

Стаття надійшла до редколегії 26 серпня 2011 року.

Рекомендована до опублікування у «Віснику» відповідальним секретарем Р.О. Гаврилюк.

T.O. Matselyk

Administrative legal personality as ontological person capability to be a subject of administrative law Summary

Administrative legal personality as obligatory description of administrative legal subject is examined in the article. Attention is drawn to the fact that the foundation is strong-willed personality administration of the subject, which determines its personality, which manifests itself in the forms of legal capacity, capacity, deliktosposobnosti

Keywords: administrative legal subject, will, ability, administrative legal personality.

T.A. Maцeлик

Административная правосубъектность как онтологическая способность лица быть субъектом административного права

Аннотация

Рассматривается административная правосубъектность как неотъемлемая характеристика субъекта административного права. Акцентируется внимание на том, что основой административной правосубъектности является волевая способность субъекта, которая детерминирует его правосубъектность, что проявляется в формах правоспособности, дееспособности, деликтоспособности..

Ключевые слова: субъект административного права, воля, способность, административная правосубъектность.